

KENNIS

Het Environmental Humanities Center wil onder meer onderzoeken of Nederlanders vroeger beter waren opgewassen tegen bijvoorbeeld overstromingen

De geest tegen opwarming

GEOLOGIE / Ook historici en taalkundigen buigen zich over het klimaat. Aan de VU komt zelfs een instituut voor klimatologische geesteswetenschappen.

Theo Toebosch

De Vrije Universiteit Amsterdam (VU) huisvest per vrijdag 4 november het Environmental Humanities Center (EHC) – 'het eerste in Nederland'. Dat klinkt naar een mooi, nieuw en glimmend gebouw, maar het nieuwe instituut – dat literatuur, geschiedenis, archeologie, filosofie en kunst wil samenbrengen met onderzoek naar mens, milieu en verdwijnende regenwouden en smeltende ijskappen – heeft voor-

lopig nog geen eigen huisvesting. Sjoerd Kluiving (53), een van de initiatiefnemers, die zich als geoloog en fysisch geograaf heeft gespecialiseerd in de toepassing van aardwetenschappen in landschapsarcheologie, houdt 'gewoon' nog kantoor in een achterafkamer op de vierde verdieping van de faculteit aard- en levenswetenschappen.

Mede-initiatiefneemster Kristine Steenbergh (40), universitair docente Engelse literatuur, moet het bij geesteswetenschappen in

het hoofdgebouw van de VU zelfs met een flexplek doen.

Na het Klimaatverdrag van Parijs vorig jaar is het voor beide wetenschappers een feit dat er sprake is van opwarming van de aarde en dat die om rampen te voorkomen niet meer dan 2 graden Celsius mag zijn. 'Dat is een complex probleem, dat ook zonder doemdenken geen eenvoudige technologische oplossing kent, maar om speciaal opgeleide wetenschappers vraagt die over de grenzen van vakken heen kijken,'

zegt Kluiving. 'En daarbij kunnen de geesteswetenschappen een rol spelen,' stelt Steenbergh.

Literatuur

Terwijl de geologen officieel het Antropoceen nog moeten uitroepen – het tijdperk waarin de mens het klimaat en de atmosfeer van de aarde zo heeft beïnvloed dat de sporen daarvan terug te vinden zijn in de aardlagen – is dat concept bij geesteswetenschappen al een eigen leven gaan leiden. Net als het thema hoe de mens met de

Ook kunst gaat steeds vaker over het klimaat, zoals Buster Simpsons sculptuur *Cradle to Cradle* (2011-2014)

GEOGRAFENPRIJS ALS POLITIEK STATEMENT

De Royal Scottish Geographical Society reikt sinds 1890 medailles uit op het gebied van geologie en geografie. Sinds 2009 is er ook de Shackleton Medal, voor 'leiderschap en burgerschap op geografisch terrein'. Een politieke prijs dus.

Onlangs ging de onderscheiding naar Laurent Fabius, destijds de Franse minister van Buitenlandse Zaken die de Klimaatconferentie in Parijs 'redde'. Geoloog Sjoerd Kluiving is er blij mee, omdat het volgens hem aangeeft dat oplossingen voor milieuproblemen niet uit één wetenschap komen, maar uit een breed palet van disciplines.

aarde omgaat, vertelt ze verder.

Het onder vakgenoten als klassieker beschouwde *Sense of Place* and *Sense of Planet* van de Duitse literatuurwetenschapper Ursula Heise, verbonden aan het English Department van Stanford University, dateert alweer van 2008 en de Association for the Study of Literature and Environment, in de jaren negentig opgericht, telt derthonderd leden in dertig landen.

Zelf heeft Heise onlangs op een congres in Brussel een lezing gehouden over *The Stone Gods* (2007) van Jeanette Winterson. In die sciencefictionroman vertelt de

Engelse schrijfster onder meer over de ondergang van Paaseiland en hoe in een futuristisch verleden de mensheid de vernietiging van zijn eigen planeet leek te kunnen oplossen door een andere planeet te 'terravormen'.

Heise zei daar onder meer: 'Winterson onderzoekt de rol van literatuur en de verbeelding bij het doorbreken van het idee dat de mens boven de natuur staat. De kracht van literatuur is dat het alternatieven ziet voor relaties tussen mens en natuur, maar ook

andere levensvormen. Een subplot in de roman gaat over de liefde tussen een vrouw en een robot sapiens. Zoiets doorbreekt culturele patronen en schept andere mogelijkheden voor de omgang met de omgeving.'

Ander voorbeeld: historicus Petra van Dam, ook van de VU en het EHC, liet al zes jaar geleden tijdens haar oratie zien dat Nederland in zijn geschiedenis vele watersnoden heeft doorstaan, maar dat er, afgezien van een uitzondering als de Watersnoodramp van 1953, betrekkelijk weinig doden te betreuren zijn geweest.

Dat komt doordat in Nederland tot in de negentiende eeuw een zogeheten amfibische cultuur bestond. De mens was voorbereid op de grillen van het water en had enkele effectieve mechanismen en hulpmiddelen tot zijn beschikking. De mensen woonden op verhogingen die bij dijkdoorbraken niet onderliepen. De vele dijken vormden compartimenten die een voor een vollieden, wat bewoners van die gebieden de tijd gaf om tijdig een veilig heenkomen te zoeken. Transport ging vooral over water, waardoor de meeste boeren

de beschikking hadden over een bootje om have en goed in veiligheid te brengen.

Van Dam vroeg zich dan ook af hoe amfibisch we tegenwoordig eigenlijk nog zijn. 'In mijn woonplaats Utrecht lopen na zware regenval de souterrains al vol,' reageert Steenbergh.

Emoties

In andere landen bestaan al speciale academische instituten voor milieugeesteswetenschappen. 'In Amerika is er onder meer één aan de University of California in Los Angeles, in München is er het Rachel Carson Center, in Zweden zijn er al twee en ook in Australië zijn er een paar,' zegt Kluiving. 'In Nederland waren veel wetenschappers wel bezig met *environmental humanities*, en aan het Centre for the Humanities van de Universiteit Utrecht is milieu een speerpunt, maar er was nog geen apart instituut.'

Zonder veel moeite – wetenschappers en studenten reageerden enthousiast op de plannen – kregen Kluiving en Steenbergh in een jaar voor elkaar dat de VU de Nederlandse primeur heeft voor

het nieuwe wetenschappelijke instituut, dat de krachten van wetenschappers uit verschillende vakgebieden wil bundelen en een brug wil slaan naar de maatschappij.

'Het eerste jaar krijgen we genoeg geld om enkele gastsprekers van statuut, ook uit het buitenland, uit te nodigen. Maar we zijn ook bezig met de ontwikkeling van een minor,' zegt Kluiving. 'Daarin kunnen bijvoorbeeld klimaatverandering en emoties een interessant onderzoeksthema zijn,' vult Steenbergh aan.

Ze verwijst naar de website www.isthisshowyoufeel.com, een initiatief uit 2014 van de Australische communicatiewetenschapper Joe Duggan. 'Hij heeft klimaatwetenschappers gevraagd om in een handgeschreven brief te vertellen over hun hoop, angst of gevoel van schuld als het om klimaatverandering gaat.' De Australische emeritus hoogleraar Neville Nicholls is bijvoorbeeld vol vertrouwen dat 'we' de uitstoot zozeer zullen verlagen dat de opwarming zo wordt vertraagd dat we ons er (meestal) aan kunnen aanpassen.